

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**L. Coelii Lactantii Firmiani, diuinarum institutionum,
aduersus gentes, de falsa religione liber primus**

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus

[Köln], [1518]

VD16 ZV 9338

De propria Romanorum religione. Cap. XX.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71332)

DE FALSA RELI.

guat. sed homines ingeniosi hanc secum habebāt fortasse
 rationē, q̄a Deus fulminari nō potest, apparet non esse fa-
 ctum, imo uero q̄a factū est, apparet hoīem fuisse, nō De-
 um. Mēdaciū em̄ poetarū non in facto est, sed in noīe.
 Metuebant em̄ malum, si contra publicam p̄suasionē fa-
 terentur, quod erat uerum, quod si hoc constat inter ip-
 sos, ex hoībus Deos factos, cur ergo non credūt poetis,
 si q̄n illorū fugas, & uulnera, & mortes, & bella, & adul-
 teria describunt? Quibus ex rebus intelligi dat, nō potu-
 isse ullo pacto fieri Deos, q̄a ne hoīes q̄dem p̄bi fuerūt,
 eaq̄ in uita sua gesserūt, q̄ mortem pariunt sempiternā.

De propria Romanorum religione. Cap. XX.

Enio nunc ad proprias Romanorum religio-
 nes, q̄m de cōmunibus dixi, Romulī nutrix
 Lupa honoribus est affecta diuinis. Et ferrē,
 si id aīal ipsum fuisset, cuius figurā gerit. Au-
 thor est Lūius Larentiā esse simulachrum, & q̄dem nō
 corporis, sed mentis, ac morū. Fuit em̄ Faustuli uxor, &
 p̄pter uulgati corporis uilitatē Lupa inter pastores, id ē,
 meretrix nūcupata est, unde etiā Lupanar dicit, exēplū
 scilicet Atheniēsium in ea figurāda Romani secuti sunt,
 apud q̄s meretrix q̄dam noīe Leena, cū tyrānum occidit
 set, q̄a nefas erat simulachrum constitui meretricis in tem-
 plo, aīalis effigiem posuerūt, cuius nomen gerebat. Itaq̄
 ut illi monumentū ex noīe, sic isti ex p̄fessioē fecerūt. Hu-
 ius noīs etiam dies festus dicatus est, & Larentinalia con-
 stituta. Nec hāc solum Romani meretricē colūt, sed Fau-
 lam q̄q̄, quā Herculis scortū fuisse Verrius scribit. Iā quā

ta ista immortalitas putanda sit, quā etiā meretrices assequā
 tur. Flora cū magnas opes ex arte meretricia quāsiuisset, po-
 plm Romanū scripsit heredē, certā pecuniā reliquit, cuius
 ex annuo cenore suis natalis dies celebraret, editione lu-
 dorū, quā appellat Floralia. Quod quia senatui flagitiosum
 uidebat, ab ipso nomine argumentū sumi placuit, ut pudēda
 rei quāda dignitas adderet. Deā finxerūt esse, quā floribus pre-
 sit, eaque oportere placari, ut fruges cū arboribus, aut uiti-
 bus bene prospereq; florescerēt. Eū colorē secutus in fastis
 poeta nō ignobilē nymphā fuisse narrauit, quā sit Chloris
 uocitata, eaque Zephyro nuptā quasi dotis loco id accepisse
 muneris a marito, ut haberet oīum florū potestatem. Hones-
 te quodē ista dicunt, sed ihoneste, turpiterq; credunt. Non
 debēt (cū ueritas quiritur) huiusmodi nos uelamēta decipere. Ce-
 lebrant ergo illi ludi cū oī lasciuia, conuenientes memoriae
 meretricis. Nā prater uerborū licentiā, quibus obscenitas
 oīs effundit, exuuntur etiā uestibus populo flagitante me-
 retrices, quā tunc mimorū funguntur officio, & in conspec-
 tu populi usque ad satietatē impudicorū luminū cū puden-
 dis motibus detinentur. Cloacinā simulachrum in cloaca
 maxima repertum Tatius consecrauit, & quia cuius esset
 effigies ignorabat, ex loco illi nomen imposuit. Pauorē,
 Pallorēq; Tullus Hostilius figurauit, & coluit. Quid de
 hoc dicam, nisi dignū fuisse, qui semper Deos suos (sicut
 optari solet) praesentes haberet. Ab hoc illud M. Marcel-
 li de consecratione honoris, atque uirtutis honestate noī dif-
 ferre congruit. Eadē uanitate Mentē quāque inter Deos collo-
 cauit Senatus, quā profecto si habuisset, eiusmodi sacra nū-

DE FALSA RELI.

quam suscepisset, magnum Cicero, audaxque consiliū sus-
 cepisse Græciam dicit, quod cupidinū, & amorū simular-
 chra in gymnasijs consecrasset, adulatus est uidelicet At-
 tico, & irrisit hoīem familiarē. Non enim illud magnum
 aut omnio consiliū dicendū fuit, sed ipudicorum hoīm
 perdita, & deplorata nequitia, qui liberos suos, quos eru-
 dire ad honesta deberent, prostituerūt libidini iuuetutis,
 a quibus flagiciorū Deos, & in illis potissimū locis, ubi
 nuda corpora corruptorū luminibus patent, & in illa coli-
 atate uoluerūt, quæ simplex, & iprouida prius irretire,
 & i laqueos potest cadere, quæ cauere. Quid mirū si ab hac
 gente uniuersa flagitia manarūt: apud quā ipsa uitia reli-
 giosa sunt, eaque non modo nō uitantur, uerū etiam colunt.
 Et ideo huic sententiæ tanquā græcos prudentia uinceret,
 adiecit. Virtutes enim oportet nō uicia consecrari. Quod
 si recipis o M. Tullī, non uides forte, ut irrūpant uitia cū
 uirtutibus, quia mala bonis adhærēt, & in animis hominū
 potentiora sunt, quæ si uetas consecrari, respondebit tibi
 illa eadem Græcia, se alios Deos colere, ut profint, alios
 ne noceant. Hæc enim semper excusatio est eorum, qui
 mala sua pro Dijs habent, ut Romani Rubiginem ac Fe-
 brem. Si ergo uitia consecranda nō sunt, in quo tibi assen-
 tior, ne uirtutes quidem. Nō enim per se sapiunt, aut sen-
 tiunt, neque intra parietes, aut adiculas luto factas, sed intra
 pectus collocandæ sunt, & interius comprehendendæ, ne
 sint falsæ, si extra hominem fuerint collocatæ. Itaque præ-
 clarā illam legem tuam derideo, quam ponis hijs uer-
 bis. A sit illa, propter quæ datur homini ascensus in cœlū,

mentem, uirtutem, pietatem, fidem, earūq; laudum delu-
 bra sunt. At qui hæc separi ab homine non pnt. Si enim
 colenda sunt, i homine ipso sint necesse est. Si aut sunt ex-
 tra hominē, quid opus est ea colere, qbus careamus? Vir-
 tus colenda est, non imago uirtutis, & colenda est non sa-
 crificio aliquo, aut thure, aut precatōe solenni, sed uolū-
 tate sola, atq; proposito. Nā quid est aliud colere uirtutē,
 nisi eam coprehendere animo, & tenere? Quod unusq;sq;
 simul accepit uelle, cōsequi. Hic solus v̄tutis est cultus.
 nam religio & ueneratio nulla alia nisi unius Dei tenēda
 est. Quid igitur opus est o uir sapientissime, superuacuis
 extructionibus loca occupare, q̄ possint humanis usibus
 cedere? quid sacerdotes constituere uana, & insensibilia cul-
 tuos? qd̄ imolare uictimas? Quid tātos sumptus uel fin-
 gendis, uel colendis imaginibus ipendere? Firmius & in-
 corruptius templū est pectus humanū, hoc potius ornet,
 hoc ueris illis numinibus impleatur. Has ergo falsas cōse-
 crationes esse sequitur, quod necesse est. Qui em̄ v̄tutes
 sic colunt, id est qui umbras, atq; imagines uirtutū conse-
 ctantur, ea ipsa, quæ uera sunt, tenere non possunt. Itaq;
 nulla in quocūq; uirtus est, uicij ubiq; dominātibus. nulla fi-
 des, oīa pro se unoquocūq; rapiente, nulla pietas nec consan-
 guineis, nec parentibus, præeunte auaritia, & cupiditate
 in uenenum, & ferrū ruente, nulla pax, nulla concordia,
 publice bellis fauentibus, priuatis inimicitijs usq; ad san-
 guinem furentibus. Nulla pudicitia, libidinibus effrena-
 tis omnem sexum, & oēs corporis partes cōtaminātibus,
 nec tamen desinunt ea colere, quæ fugiunt, & oderunt.

DE FALSA RELI.

Colunt enim ^{Josepho} thure, ac summis digitis, ^{sanctis} quibus intimis ^{uicibus}
 colere debuerunt, qui error ois ex illius principalis, ac sibi ^{propria}
 mi boni ignorantione descendit. Urbe a Gallis occupata ob-
 fessi in capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormēta
 fecissent, adē Veneri caluæ cōsecrarunt. Nō igitur intel-
 ligūt, quod uanae sint religiones, uel ex eo ipso, quod eas his in-
 eptijs cauillant. A Lacedaemonijs fortasse didicerāt, deos
 sibi ex euentis fingere. quod cum Messenios obsiderent, & illi
 furtim deceptis obsessores egressi ad diripiendā Lace-
 daemonē cucurrissent, a spartanis mulieribus fugati sunt.
 Cognitis autē hostiū insidijs, Lacedaemonij sequebantur.
 His armatae mulieres obuiā longius exiuerūt, quod cum uiros
 suos cernerēt parare se ad pugnā, quod putarēt Messenios es-
 se, corpora sua nudauerūt. At illi uxoribus cognitis, & as-
 pectu in libidinē concitati, sicut erant armati promisti sunt
 utique promiscue. Nec enim uacabat discernere, sicut iuuenes
 ab iisdem antea missi cum uirginibus ex quibus sunt par-
 thenij nati. Propter huius facti memoriam aedem Veneri
 armatae & simulachrū posuerūt, quod tametsi ex causa tur-
 pi, tamē honestius uidetur armatam Venerē consecrasse,
 quam caluam. Eodem tempore Ioui quoque pistori ara
 apposita est, quod eos in quiete monuisset, ut ex omni frumē-
 to, quod haberent, panē facerent, & in hostium castra iac-
 ctarent, eoque facto soluta est obsidio, desperantibus Gal-
 lis inopia subigi posse Romanos. Quae ista religionū de-
 risio est, si eorum defensor essem, quid tam grauius que-
 ri possem, quod deorum nomen in tantū uenisse contemptū,
 ut turpissimis nominibus ludibrio habeatur? Quis non ri-

deat Fornacem deam: uel potius doctos uiros celebran-
dis fornacalibus operari: quis, cū audiat deam Mutam, te-
nere risum queat: Hanc esse dicūt, ex qua sint nati Lares,
& ipsam Laram noīant, uel Larundā. Quid præstare co-
lenti potest, quæ loqui non potest: Colitur & Caca, quæ
Herculi fecit indicium de furto boū, diuinitatē cōsecuta,
quia perdidit fratrem. Et Cunina, q̄ infantes in cunis tue-
tur, ac fascinum summouet. & Sterculius, qui stercorandi
agri rationem primus induxit. Et Mutinus, in cuius sinu
pudendo nubētes p̄sident, ut illarum pudicitia prior De-
us delibasse uideatur. Et mille alia portenta, ut iam uanio-
res qui hæc colenda susceperint, q̄ Aegyptios esse dica-
mus, qui monstrosa, & ridicula q̄dam simulachra uenerā-
tur, & colūt, quæ tñ habēt aliquam imaginem. Quid, q̄ la-
pidem colūt informem, atq; rudē, cui nomen erat Termi-
nus: Hic est, quem pro Ioue Saturnus dicitur deuorasse,
nec immerito honos illi tribuitur. Nam cum Tarquinius
capitolium facere uellet. eoq; in loco multorum deorum
facella essent, consuluit eos per auguria, utrum Ioui cede-
re uellent, & cedentibus cæteris, solus Terminus mansit.
Vnde illum poeta capitolij immobile saxum uocat. Iam
ex hoc ipso q̄ magnus Iupiter inuenitur, cui non cessit la-
pis, ea fortasse fiducia, q̄ uod illum de paternis faucibus li-
berauerat. Facto itaq; capitolio, supra ipsum Terminum
foramē est in tecto relictū, ut quia nō cesserat, libero cœ-
lo fruere, quo ne ipse quidem fruebatur, q̄ lapidem frui
putauerūt. Et huic ergo publice supplicat, quasi custodi-
finium Deo, qui non tm̄ lapis, sed etiam stipes interdum

DE FALSA RELI.

est. Quid de ijs dicam, qui colunt talia: nisi ipsos potissimum lapides, ac stipites esse.

De sacrificijs, & mysterijs eorum. Cap. XXI.

Diximus de Dijs ipsis, qui coluntur, nunc de sacris, ac mysterijs eorum pauca dicenda sunt. Apud Cypri salaminem humanam hostiã Ioui Theucus imolauit, Idcꝫ sacrificium posteris tradidit, quod est nuper Hadriano imperante sublatum. Erat lex apud Tauros i humanã, & ferã gentẽ, uti Dianæ hospites imolarẽt, & id sacrificiũ multis tꝑibus celebratũ est. Galili Esu atqꝫ Teutatẽ humano cruore placabãt. Nec latini qdẽ huius imanitatis exptes fuerũt. siqđẽ latialis Iupitẽ etiam nũc sanguine colit humano. Quid ab his boni precat, qbus sic sacrificãt? Aut qđ tales Di hoibus p̄stare p̄nt qꝫum pœnis propiciant? Sed de barbaris nõ est adeo mirandũ, quorũ religio cũ moribus congruit. Nri uero, q sp̄mã sũetudinis, & humanitatis glĩam sibi uendicarũt, nonne sacrilegis his sacris imaniores repiunt? Hi em̄ potius scelerati sunt habẽdi, q, cum sint liberaliũ disciplinarũ studijs expoliti, ab humanitate desciscũt, q̄ qui rudes, & imperiti ad mala facinora bonorũ ignoratõne labunt. Apparet tñ antiquũ esse hunc imolatorũ hoim̄ ritum, siqđẽ Saturnus in Latio eodẽ genere sacrificij cultus est, non qđẽ ut homo ad aram immolareẽt, sed ut in Tyberim de ponte miluio mittereẽt. Quod ex rñso quodã factitatum Varro author est. cuius responsi ultimus uersus est talis. *καὶ κεφαλὰς κρονίῳ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.* Id est, Et capita Saturno, & patri mittite lumina, seu hominem.